

ЖАМИЯТДА МЕҲНАТ ТАРБИЯСИ – ПЕДАГОГИКАНИНГ БОШ МАВЗУСИ СИФАТИДА

Гаппаров Бехзод Нематиллаевич

Жиззах Политехника Институтининг катта ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада меҳнат тарбиясининг педагогикада тутган ўрни хусусида буюк мутафаккирларимизнинг қарашлари ҳозирги кун талабидан келиб чиқиб кўпроқ нималарга эътиборни қаратишимиз кераклиги хусусида мисоллар шаклида ёритилиб берилган.

Калит сўзлар: таълим, тарбия, маънавият, маърифат, миллий қадриятлар, урф-одатлар, меҳнат, меҳнатсеварлик.

LABOR EDUCATION IN SOCIETY AS A MAIN TOPIC OF PEDAGOGY

Gapparov Behzod Nematillaevich

Senior Lecturer, Jizzakh Polytechnic Institute

Annotation: In this article, the views of our great thinkers on the role of labor education in pedagogy are illustrated in the form of examples of what we should pay more attention to in today's world.

Keywords: education, upbringing, spirituality, enlightenment, national values, traditions, labor, diligence.

Ўзбек халқи асрлар давомида ёш авлодни меҳнатга, мустақил ҳаётга тайёрлашга алоҳида эътибор бериб келган. Чунки яшаш учун инсонлар меҳнат қилиш, меҳнат қуроллари, меҳнат қилиш воситаларини ўйлаб топишга мажбур бўлди. Одамлар ўз ўрнида меҳнат яшаш учун кураш манбаи эканлигини англаб етди. Давр ўтиши билан ақлий меҳнат жисмоний меҳнатдан ажралиб чиқди, меҳнат тарбиясига мунособат ўзгарди. Энди болаларни жисмоний меҳнатга тайёрлаш биринчи ўринга қўйилди. Шунинг учун ҳам меҳнат тарбияси халқ педагогикасининг асосини ташкил этади.

Педагогикада бекорчилик, бамаънилик ва ялқовлик қаттиқ қораланиб, меҳнатсеварлик, заиф ва ёлғиз кишиларга ёрдам бериш мақталар эди.

Меҳнат қилиш, меҳнатни севиш - киши камолотининг мезони, меҳнат қилиш - саломатлик воситаси ҳисобланади.

Ота-боболаримиз болаларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб, ўғил бола ва қиз болаларнинг меҳнатини бир-биридан ажратишга, болаларнинг ёшига қараб меҳнат тақсимлаш, меҳнат воситасида ижобий

одатларни тарбиялашга ўргандилар ва бу борада яхшигина тажрибага ҳам эга бўлишди. Барча эзгуликларнинг манбаи меҳнат, барча ёвузликларнинг манбаи ялқовлик эканини ҳаётнинг ўзи кўрсатди. Дарвоқе, халқ тарбия тизимида меҳнат тарбияси марказий ўринни эгаллаши ҳам бежиз эмас, албатта. Масалан, халқ меҳнатсиз яшашни ахлоқсизлик деб санайди. Демак, ахлоқли бўлиш учун меҳнат қилиш керак экан-да. Ёки гўзаллик тарбиясининг замирида ҳам меҳнат ётади. Чунки меҳнат қилмасанг, ҳаёт ҳам, турмуш ҳам гўзал бўлмайди, меҳнатсиз ҳовли-жойинг ҳам, уйинг ҳам ораста бўлмайди.

Меҳнат қилмасанг, кийим-кечагинг ҳам тоза бўлмайди. Меҳнат қилмасанг, қорнинг ҳам тўймайди. Машаққат чекиб ўқиб-ўрганмасанг, қалбинг ҳам, фикринг ҳам гўзал бўлмайди. Хуллас, барча моддий ва маънавий бойликларнинг манбаи меҳнатдир, Меҳнат қилмаган киши ҳам жисмоний, ҳам маънавий томондан яроқсиз бўлади. Зеро, ҳаракат қилмаса, яъни оқиб турмаса, сув ҳам кўлмак бўлиб сасийди.

Ўзбек халқ педагогикасининг ўзига хос томонларидан бири шундаки, болалар кундалик уй-рўзғор, боғдорчилик, меъморчилик, дурадгорлик, чорвачилик ишларини ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари билан ҳамкорликда бажариб, ҳам жисмонан, ҳам руҳан камол топиб борадилар. Бу жараёнда ота-оналар, катталар болаларда меҳнатсеварлик фазилатини таркиб топтиришга ҳаракат қиладилар ва ўзлари ҳам бу борада намуна кўрсатадилар. Бу эса анъанага айланади.

Ўзбек оилаларида ёшлар ота-оналарини, акаларини, опаларини, умуман катталарни чуқур ҳурматлашга ўргатилади. Одатда 5-6 ёшдан бошлаб кучлари етадиган оилавий юмушларда иштирок этишга ўргатилади. Катталарнинг олдида сукут сақлаш, тартибли, интизомли бўлиш, катталарнинг топшириқларини бажаришга ўргатилади. Шу сабабли катталар сўзсиз обрўли, болалар эса оиланинг суюклисидир. Улар катталарнинг ғамхўрликлари билан қамраб олинган. Халқнинг меҳнатга бўлган мунособати «Меҳнатнинг таги роҳат», «Меҳнат қилган хор бўлмас»,

«Меҳнат қилган элда азиз», «Ишлаган тишлайди, ишламаган кишнайди» каби мақолларда ўз ифодасини топган.

Донишмандлар фикрича, меҳнат инсонни уч балодан: юрак сиқилишдан, ахлоқий бузилишдан, муҳтожликдан сақлайди. Текинхўр, дангаса, ялқовларга нисбатан айtilган «Бекорчидан худо безор», «Текинхўрга шафқат йўқ», «Бахт ялқовга бегона» каби мақолларини айтган. Халқ педагогикасида бекорчилик, бемаъничилик ва ялқовлик каттик кораланиб, меҳнатсеварлик, заиф ва ёлғиз кишиларга ёрдам бериш мақталган. Ислom динида меҳнат қилиш ибодат қилиш билан баробарлиги, меҳнат қилишдан уялмаслик кераклиги айtilган. Зеро, меҳнат инсон ҳаётининг кўрки, безаги. Меҳнат инсонга бахт-саодат, фаравонлик бахш этади. Ҳалол меҳнат маънавий ҳаётнинг мезони ҳисобланади. Пайғамбаримиз ҳалол меҳнат ҳақида айтган ҳадисларида деҳқончиликни улуғлайдилар. Улар: «Деҳқончилик билан шуғулланинглр. Деҳқончилик муборак касбдир», [1] - яна бу борада: «Ишни пухта ва яхшилаб қилган кишини Аллоҳ яхши кўради», [2,9] - дейдилар.

Буюк олим, мутафаккир Улуғбек ҳам меҳнат тарбиясига алоҳида эътибор беради. Унинг мадрасасида ўқиган шогирдлар бу ердаги ҳар бир тадбирда, бинони тозалаш, кўкаламзорлаштириш ва бошқа ишларда фаол қатнашганлар. Улуғбек ўқишда, умуман ҳаётда, меҳнатда чидамли бўлишни юқори баҳолайди, болаларда бу сифатларни тарбиялашни талаб этади. Чидамлилик ва меҳнатсеварликни ўз тимсолида намоён этади. У ўзи ҳақида: «Юлдузлар жадвалини тузиш мақсадида биз кечаю кундуз ишладик, ўз мўлжалланган мақсадларимизга етгунча биз ўзимизга қадар яратилган жадваллар билан таққосладик, қайта туздик ва шу тариқа юз қайталаб тузатишлар киритиб, ўн саккиз йилдан сўнггина ўз кўзлаган ниятимизга етдик», - дейди.

Ҳазрат Алишер Навоий эса, кишиларни меҳнатига қараб икки гуруҳга бўлади: номуносиб эл ва муносиб эл.

«Номуносиб эллар – бошқалар меҳнати эвазига яшовчи, айш-ишрат

ва кайф-сафо қилувчи кишилар».

«Муносиб эл» - ўз меҳнати билан кун кўрувчи, жамият манфаати учун курашувчи соф виждонли кишилар. Булар софдил, инсофли касиблар, деҳқонлар, хунармандлар, санъаткорлардир [3, 7].

Навоий меҳнатни бахтли ҳаёт манбаи деб билади. У инсон ҳаётида меҳнат муҳим аҳамият касб этишини айтиб: «юк чекмоқ ила кишига зеболик эрур», - дейди. Демак, меҳнат кишини камолга етказди. Шунинг учун ҳам аллома ўз асарларида ижобий қаҳрамонларини меҳнатсевар, меҳнатни улуғлайдиган кишилар қилиб тасвирлайди.

Навоий режа билан, ақл билан ҳалол меҳнат қилишни маслаҳат беради. Меҳнат билан оила, юрт обод бўлишини айтади. У ёшларни ишни пухта, ўз вақтида бажаришга даъват этади.

Аҳмад Дониш кишиларни ғайратли бўлишга, ўз хусусий ишларига ўралиб қолмай, қайси йўл билан бўлса ҳам, халқ учун фойда келтиришга даъват этади.

Абдулла Авлониёв эса, бирор фойдали касб-хунарни эгаллашни ёшларнинг асосий бурчи ҳисоблайди. У бир одам икки ишни эплай олмайди, фақат муайян бир хунар билан шуғулланиш, уни пухта эгаллаш лозимлигини уқтиради. У бемеҳнат кун кечириш ҳамма энг ёмон сифатларнинг ибтидоси деб ҳисоблайди. Шунинг учун ҳам у меҳнатни улуғлайди. Меҳнат қилиш инсоннинг энг гўзал фазилатидир, дейди. Ҳар ким бахт ва камолотга меҳнат орқалигина эришиши мумкинлигини уқтиради.

Саъдий Шерозий ўз асарларида ҳар бир ёш, оиладаги аҳволидан қатъий назар, хунар ўрганиши кераклигини айтади:

Хунар лозим, нақшин чизса бўлғай,

Деворларга бўёқлар - пушти, ангор.

Агар бўлмас экан, фазлу хунар ҳеч,

Билиб бўлмас одами, нақши девор. [4]

Унинг «Гулистон» асарида ривоят қилишларича «... бир донишманд фарзандларига шундай насиҳат қилади: «Азиз ўғлонларим, хунар

ўрганинглари, ... ҳунар қайнар булоқ, туганмас давлатдир, агар ҳунарманд молидан маҳрум бўлса, қайғуси йўқдир, чунки ҳунарнинг ўзи давлатдир. Ҳунарманд қаерга борса, қадрланади ва у уйнинг тўридан жой олади. Ҳунарсиз одам эса ҳамиша машаққат чекади, тиланчилик қилади» [5,8].

Кўриниб турибдики, Шарқ мутафаккирларининг ҳаммаси ҳам меҳнатни ва меҳнат тарбиясини яшаш шарти, инсоннинг маънавий қиёфасини белгиловчи мезон деб ҳисоблашган.

Хулоса ўринда шуни таъкидлаш жоизки, халқ инсоннинг саломатлиги, жисмоний бақувват бўлиши ва чиниқишида меҳнат муҳим омил эканлигини англади, буни ўз тажрибасида кўрди, тарбияда бу тушунчани болалар онгига ҳам сингдиришга ҳаракат қилди [6, 10].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. «Ўзбек педагогикаси тарихи», проф. А.Зуннунов таҳрири остида, Тошкент-1997 йил, 27-бет.
2. «Ўзбек педагогикаси тарихи», проф. А.Зуннунов таҳрири остида, Тошкент-1997 йил, 28-бет.
3. Ўрта Осиёда педагогик фикр тараққиётидан лавҳалар. Тошкент – 1996 йил, 180-бет.
4. Саъдий «Гулистон», Ғ.Ғулум номидаги Бадиий адабий нашриёт, Тошкент-1968, 151-152-бетлар.
5. Саъдий «Гулистон», Ғ.Ғулум номидаги Бадиий адабий нашриёт, Тошкент-1968, 117-бет.
6. Гаппаров Б.Н. ва бошқалар. “Халқ педагогика”. Тошкент. Тафаккур нашриёти. 2009 йил., 199-202 бетлар.
7. Б.Н.Гаппаров. Международный научно-практический журнал «Экономика и социум» ISSN 2225-1545. Rossiya. 2022. с.264-270.
8. Б.Н.Гаппаров и другие. «Образование и наука в XXI веке» Международный научный журнал. Россия. 2022. с. 548-553
9. Гаппаров Б.Н., Акрамова М.А. “International Conference on Learning and Teaching” мавзусидаги халқаро онлайн илмий-амалий конференция. 28.02.2022. 146-148 бетлар.
10. Гаппаров Б.Н. “International Conference on Learning and Teaching” мавзусидаги халқаро онлайн илмий-амалий конференция. 28.02.2022. 154-156 бетлар.